בהר*

א. תנן בסוף מס׳ שביעית: „כל ה־מטלטלין נקנין במשיכה, וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו״. כלו־מר, אע״פ שמעיקר הדין יכול המוכר לחזור בו מכיון שעדיין לא קנה במשי־כה[1], מ״מ, כשאינו חוזר בו אלא מקיים את דברו, רוח חכמים נוחה הימנו.

ובירושלמי שם מביא פלוגתא בין ר׳ יוחנן ורב, שלדעת ר׳ יוחנן — „אמר ליתן מתנה לחבירו וביקש לחזור בו, חוזר בו״; ו„רב פליג, דרב אמר, כד אנא אמר לבני ביתי ליתן מתנה לבר נש, לינה (לית אנא[2]) חוזר בי״, שמקיים את דיבורו לתת המתנה.

ובהמשך הסוגיא מקשה הירושלמי מעובדא דרב[3], „חד בר נש אפקיד ערבון על מילחא (שעשה מקח עם א׳ על מלח ונתן לו משכון על המקח), ויקרת (נת־ייקר המלח, ורצה המוכר לחזור בו), אתא לגבי׳ רב, א״ל, או יתן לו כל עירבונו (כל מה שהוא נגד ערבונו יתן לו כפי שוויו כך וכך מלח), או (אם אינו רוצה במקח) ימסור לו למי שפרע (דב־מקצת דמים שקיבל נתחייב מיהת לקבל עליו מי שפרע), מחלפא שיטתי׳ דרב, תמן הוא אמר כד אנא אמר לבני ביתי ליתן מתנה לבר נש לינה חזר בי (בדי־בור בלחוד זוכה המקבל) וכאן הוא אמר הכין״ (דאפילו מוכר שקיבל ערבון על המקצת יכול הוא לחזור בו).

ומשני, „תמן למדת הדין ומה דרב נהג למדת חסידות״ (בהאי עובדא ע״פ מדת הדין הוא, דלדינא הורה כן, ומה דרב נהיג בעצמו ע״פ מדת חסידות הוא, שאע״פ שמדינא לא זכה בה המקבל, לפנים משורה״ד עשה, ונהג בעצמו מדת חסידות).

ובמפרשים[4] הקשו מעובדא אחרת ד־רב (בירושלמי מס׳ ב״מ[5]), „רב מפקד לשמשי׳ אימת דנימר לך תתן מתנה לבר נש, אין הוה מסכן הב לי׳ מיד, ואין עתיר אמליך בי תניינות״ („רב הי׳ מצוה למשרתו, כשאומר לך תן מתנה לעני, תתן לו מיד, ולא תשאל אותי עוד, לפי שאיני יכול לחזור בו, ואם הוא עשיר, הימלך בי שנית אם לא החזרתי בו״[6]).

הרי יש כאן סתירה בהנהגתו של רב — דהכא (בסוף מס׳ שביעית) מפורש שרב התנהג ע״פ מדת חסידות ולא חזר בו מדבריו, ואילו בב״מ שם צוה למשר־תו שלא לסמוך על אמירתו, ולא לתת עד שישאלהו שנית — היפך ההנהגה ד־לא ישנה מדיבורו.

---

*) וסיום מס׳ שביעית.

1) כן מפורש בפיהמ״ש להרמב״ם ורע״ב שם „אע״פ שאין שם משיכה״. וראה תוי״ט ומלאכת שלמה (וראה גם פי׳ מהר״י בן מלכי צדק) שם דהכוונה „בלא נתינת דמים״. ע״ש. וראה בירושלמי שם.

2) פני משה לירושלמי שם.

3) ירושלמי שם עם פי׳ הפני משה.

4) פלפולא חריפתא לרא״ש ב״מ פ״ד סי״ב סק״ש. שנות אליהו להגר״א סוף שביעית. ועוד — ראה הנסמן בהערה 8.

5) פ״ד ה״ב. הובא ברי״ף ורא״ש (וכן בר״ח) לב״מ מט, א.

6) פני משה לירושלמי שם.

ב. במפרשים נאמרו[7] כמה ביאורים בדבר[8]:

א) החילוק בין ב' ההנהגות הוא משום דחד מיירי במתנה מועטת והשני במתנה מרובה (וכהא דמחלק בבבלי בב"מ[9] ב־ דעת ר' יוחנן דס"ל דדברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, דהוא רק במתנה מועטת דסמכה דעתי' דהמקבל, ואילו במתנה מרובה אין בהם משום מחוסרי אמנה, דלא סמכה דעתי'). דבעובדא ד־ מס' שביעית מדובר במתנה מועטת דאז נהג כן למדת חסידות שלא חזר בו; וכן התם (בירושלמי ב"מ) לענין מתנה לעני, כי בכלל מתנה לעני היא מתנה מועטת; אבל „אין עתיר אימליך בי תניינות", ד־ כיון דלעשיר נותנים מתנה מרובה[10], לא נהג בזה להחמיר אפילו ע"פ מדת חסי־ דות (וכמו ר' יוחנן שמחמיר בדברים, ואעפ"כ ס"ל שבזה אין בהם משום מ־ חוסרי אמנה).

ב) בירושלמי ב"מ שם איירי בענין זמן הנתינה, אי מותר לדחותה לאחר זמן, והחילוק בין עני ועשיר הוא דאמירה ל־ עני דהוי בגדר צדקה יש בה דין נדר[11] וקאי עלי' בבל תאחר[12] ולכן צריך ליתנה מיד, אבל בעשיר דאין בזה נדר מותר לדחות הנתינה לאחר זמן. אבל מדין קיום דברו לא הי' חוזר בו גם בעשיר.

ג) הא דסוף שביעית איירי כשאמר ליתן בפני מקבל המתנה, ולכן אף דב־ מתנה מרובה לא סמכה דעתי' מ"מ מידת חסידות איכא שלא לחזור ממה שהבטיח, אבל בירושלמי ב"מ שם איירי שלא בפני מקבל המתנה ורק למשרתו הודיע שיתן המתנה[13], ולכן יש הפרש בין עני דנעשה כנדר משא"כ בעשיר, דכיון דהמקבל מתנה לא ידע, ליכא בו אפילו מדת חסידות שלא לחזור[14].

אבל נוסף על הקושי והדוחק שבכל אחד מביאורים אלה[15] — צ"ע בעצם ה־ ענין, דלכאורה מפשטות דברי הירושל־ מי כאן מובן שהנהגת מדת חסידות דרב היתה שמעולם לא חזר בו מדיבורו, והי'

---

7) בספר ניר (על ירושלמי כאן. להר"מ מארים) כתב דחסר בירושלמי כאן מילתא דרב שהובאה ב־ ירושלמי ב"מ (שבפנים) ומפרש שהקושיא בירושלמי כאן מיחלפא שיטתי' דרב כו' היא מהנהגתו כאן לזה שמפקד לשמשי', וע"ז מתרץ בירושלמי „תמן למדת הדין ומה דרב נהוג למדת חסידות" (ומהפך ומשנה כל הסדר והגי' בירושלמי כאן). ואכ"מ.

8) בהבא לקמן ראה שער יוסף (להחיד"א) סי' ט. שנות אליהו שם. ביאורי הגר"א יו"ד סרנ"ח סקל"א. ח"י הצ"צ שביעית שם (ס"ד). פרי יצחק ח"א סנ"א. ועוד.

9) מט, א.

10) ראה גם שטמ"ק ב"מ שם ד"ה כתב הריא"ף בסופו (בתירוץ השני).

11) ראה נמוק"י ב"מ שם ד"ה ובמתנה מרובה: אבל בעני נעשה נדר דגרסינן התם רב מפקיד כו'. ולהעיר, דדברי רב באים בהמשך לדברי הירושלמי לפנ"ז „הדא דתימא כו' אבל כו' נעשה נדר", החילוק דעשיר ועני (ראה הגי' בזה), וע"ז ממשיך „רב מפקד לשמשי'" (אלא שברי"ף ורא"ש שם דילגו זה). וראה שו"ע חו"מ סרמ"ג ס"ב ובסמ"ע שם סק"ה. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' מכירה ס"ד.

12) ראה שטמ"ק שם ד"ה וכתב הרמ"ך.

13) פרי יצחק שם בסופו. ובחי' הצ"צ שם ס"ד „ותירוץ הירושלמי דהזהב י"ל דס"ל כתירוץ ראשון דירושלמי סוף שביעית דרב איירי כשהעמידו אצלו כו'".

14) וראה עוד ת"י בשער יוסף שם. ועוד.

15) ראה ח"י הצ"צ ופרי יצחק בהקושיא על ת"י הא'. שער יוסף שם (כח, סע"א) הקושיא על ת"י הב' (וראה גם צ"צ שער המילואים ח"ד סנ"ח וסי' קנב). וכן קשה על ת"י הג', דמפשטות הלשון בירושלמי לא משמע שהעמידו אצלו, כבתי' הירושלמי דרב נהג למדת חסידות.

מקיים דברו אף שמצד הדין לא הי׳ מחוייב בזה, ומצד טעם זה אין חילוק אם המקבל הוא עשיר או שהיא מתנה מרובה (והמקבל לא סמכה דעתי׳) או שלא בפני המקבל וכו׳ — כי בכל אופן ה״ז שינוי בדיבורו, שאינו מקיים מה ש־אומר: ואין לומר ע״פ גודל מדת חסידות דרב (שרב במיוחד הי׳ נוהג בעשרה מילי דחסידותא[16]) שלא קיים דברו ב־פרטיו.

ואע״פ שבבבלי איתא[17] שרב פליג על ר׳ יוחנן וס״ל דדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה — הרי גם שם המדובר הוא ע״פ הדין ולא בהנהגתו המיוחדה של רב עצמו: משא״כ בהא ד־ירושלמי ב״מ שקאי בהנהגת רב עצמו כמו בהא דשביעית[18].

ג. ונראה לבאר כ״ז בהקדם הדיוק בשינוי הלשון בב׳ הסוגיות דירושלמי: בסוף שביעית לשון רב היא „כד אנא אמר לבני ביתי״, ובב״מ הלשון — „רב מפקד לשמשי״.

[ואין לומר דלהיות שהנהגה זו היתה מדת חסידות, לכן לבני ביתו רצה ל־הראות ולחנכם במדת חסידות, משא״כ לשמשי׳ שלא מוטל עליו חינוכו[19] — ד־הרי גם כאשר „מפקד לשמשי״, המדובר הוא הנהגה בתור שלוחו של רב].

ונ״ל דהחילוק הוא, דבדבריו לבני ביתו קאי רב בממון ורכוש הפרטי של רב ובני ביתו, משא״כ מ״ש לשמשי׳ דוקא (כי אין שייך לומר לב״ב) איירי לא ברכושו הפרטי של רב וב״ב, אלא ברכוש הנמצא ברשותו בתור רב בעירו, שכמה סוגי רכוש נמצאים ברשותו וב־אחריותו (אף שאינם שלו), וכמו: קופת הקהל, ממון (דיחיד או רבים) שנמסר לו לחלקו או להיות ממונה בחלוקתו ל־צדקה. וכיו״ב[20].

ומובן שבנוגע לרכוש זה שברשותו (שאינו שלו), הי׳ רב רגיל לצוות ל־שמשי׳ (שמש ב״ד) וכיו״ב, ואילו בשיי־כות לרכוש (ענינים) שבביתו — הי׳ רב מצווה לבני ביתו, כולל משרת ושמש בביתו.

ועפ״ז מובן החילוק בין עובדא דרב שבירושלמי שביעית לעובדא שבירושל־מי ב״מ:

הנהגת רב בשייכות לרכושו הפרטי (שאודותו צוה לבני ביתו) היתה במדת חסידות שלא לשנות מדיבורו (אפי׳ כ־שזה קשור בהפסד ממון, כגון במתנה, או במכר כשנתייקר השער וכיו״ב[21]): אבל בנוגע לרכוש שאינו שלו, אלא רכוש של הקהל (או דיחיד) הנמצא ברשותו, אין מקום להחמיר על עצמו לנהוג ב־

16) תשובות הגאונים (שערי תשובה) סקע״ח. ס׳ יוחסין מאמר ב׳ אות ריש. סה״ד סדר תנאים ואמו־ראים ערך אבא אריכא ס״ז. ועוד.

17) ב״מ מט, א.

18) כמ״ש בשנות אליהו שם.

19) ראה ספר ניר שם.

20) ובנוגע לב״ד או אפוטרופוס בנכסי יתומים — ראה רמב״ם הל׳ מכירה פ״ל ה״ו. הל׳ נחלות פי״א ה״י. טושו״ע חו״מ סרל״ו סכ״ו. סר״צ סט״ו. ובנ״כ.

21) במחלוקת רב ור״י (בבלי ב״מ שם) אי דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, פלוגתא בראשונים אם זה רק בשלא נשתנה השער או גם בנשתנה השער (וכהובא ברמ״א חו״מ סו״ס רד). אבל בכל אופן כיון שנקטינן דרב בעצמו נהג כדעת ר״י, א״כ להדיעות דר״י ס״ל דיש בהם משום מחוסרי אמנה גם בנשתנה השער מובן דגם רב נהג כן. וכן משמע מזה שמקשה בירושלמי בטופו, מעובדא דנתן „ערבון על מילחא ויקרת״ ואינו משני דשאני התם דנשתנה השער.

מדת חסידות שלא לשנות בדיבורו, כיון שזה דבר השייך להקהל (או ליחידים) שרכושם נמצא ברשותו – ולכן אין מדת חסידות שלו (של רב) שייכת בנוגע לרכוש זה (דהקהל או היחידים).

ולכן, הן בנוגע לנכסי יחיד הנמצאים ברשותו, צריך לשער דעתו של בעל ה־רכוש כמה רוצה ליתן, והן בנוגע לקופת הקהל וכיו"ב, יש לשער דעת (רוב) ה־קהל והאחראים דהקופה.

ולכן אמר רב למשרתו, שכאשר אומר לו לתת מתנה לעני, יתן לו מיד, כי ודאי וברור לרב, דלא רק בקופת ה־קהל המיועדת לצדקת הקהל סומכים עליו (רב) לחלקם, אלא דגם בנוגע ל־יחיד – ניחא לי' לזה היחיד, כיון שהוא רב הקהל, שיתן להעני; משא"כ בנוגע לעשיר ציוה „אמליך בי תניינות", כי אמירתו בתחלה לתת היתה כפי דעתו של רב (בעצמו), ולכן צריך לשער (עוה"פ) דעתם של בעלי הרכוש – אם מסכימים למתנה זו (לעשיר), ולכן „אמליך בי תניינות".

ד. ויש להבין בזה: אפילו אם ב־סוגיא דב"מ איירי ברכוש אחרים, מ"מ, כשרב שינה אח"כ מדיבורו יש בזה שלי־לת מדת חסידות דרב (כיון שאינו עומד בדיבורו – אף שיש לו טעם ע"ז), וא"כ הרי מצד מדת חסידות לא הי' לרב לומר אודות נתינה זו בתחלה אם אפשר שישנה דיבורו. ועוד זאת: אם ניתנה לרב האחריות והבעלות המלאה (בתור גבאי וכיו"ב), לכאורה לא איכפת לן מהו רצונם של בעלי הרכוש, שהרי הכל ברשותו של רב?

ויש לומר הביאור בזה:

הא דמס' שביעית שמצד מדת חסידות לא חזר בו רב מדיבורו, הכוונה, שנוסף לזה שלאחרי שאמר לא חזר בו, הנה עוד זאת, שזה פעל שינוי בגוף דיבורו. מכיון שבשעת דיבורו הנהגתו הרגילה ש„הן שלך (יהי') צדק"[22], היינו לקיים את דברו ולהצדיק אותו[23] (וכ"ש דבשעת האמירה צ"ל „הן שלך צדק"[24] – שיאמר לו ודאות ליתן לו, ולא דרך היתול ו־כיו"ב[25] – אחד בפה ואחד בלב[26]) – בה־דיבור לבד גמר ומקני, ע"י הדיבור עצמו נעשה קנין[27] בהחפץ שנותן במתנה.

וכמו שמוכח מהתחלת דברי הירושל־מי שביעית שם, שהקשו על הנהגת רב – „מתניתא פליגא על רב אימתי אמרו

---

22) ב"מ שם: ירוש' שביעית שם (ועוד) – עה"פ (קדושים יט, לו) איפת צדק והין צדק.

23) כבפי' המשניות להרמב"ם שביעית שם. וראה גם רש"י כתובות פו, סע"א בהא דפריעת בע"ח מצוה.

24) להעיר משו"ע אדה"ז, דבחו"מ הל' מכירה ס"ב כ': „ומ"מ בשעה שאומר לו ליתן לו צ"ל בדעת גמורה ולא יהא בדעתו לשנות כי לדבר א' בפה וא' בלב אסור מן התורה שנאמר איפת צדק כו'"; ובאו"ח סקנ"ו ס"ב מפרש בפסוק הנ"ל „כלומר כשאתה מדבר הן או לאו קיים דבריך והצדק אותם".

25) כדברי ר' יעקב בן זבדי בירושלמי שם (שע"ז קאי המשך דברי הירושלמי דרב פליג) כבפי' הפ"מ.

26) כתירוץ אביי בבבלי שם לדעת רב. וע"פ המבואר הרי זהו לפי דעת רב לדינא שם דדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה, אבל בהנהגתו בעצמו במדת חסידות קיים הפסוק „הין צדק" גם כפשוטו, שקיים דברו, כבפנים.

27) ראה תוד"ה אליבא (כתובות קב, א): ואפילו באמירה בעלמא יש דברים שנקנים כדקאמר בסמוך ועוד דשמעינן לי' לר"י בהזהב הנותן מתנה מועטת לחבירו קנה אע"פ שלא הגיע לידו דגמר ומקני (וראה רש"ש שם). וכן משמע בשו"ת הרא"ש כלל קב ס"י. ע"ש. וראה ר"ח ב"מ שם: דאמר ר"י ישראל שאמר לבן לוי וכו' דקני. ולהעיר מתוד"ה הכא ב"ב קכג, ב. קצות החושן סר"ד סק"ג. ועוד. וראה לקו"ש חי"ז ע' 295. ואכ"מ.

המטלטלין נקנין במשיכה ברשות הרבים או בחצר שאינו של שניהם וכו' ברשות המוכר לא קנה עד שיגבי' או עד ש־ימשוך את הכל מרשות הבעלים כו'" [דלכאורה, מהי השייכות דדברי רב להּ־ברייתא? הרי רב אמר שלא הי' חוזר בו מדיבורו (בכדי שלא יהי' ממחוסרי אמנה, או בכדי שתהי' רוח חכמים נוחה הימנו וכו'), ולא בנוגע לקנין דהחפץ, ואילו בהברייתא איירי בדין קנין, "לא קנה עד שיגבי' כו'"? ומוכח מזה] דה־ירושלמי מפרש דברי רב שס"ל שיש בזה קנין ולכן אינו חוזר בו, כמ"ש ב־מפרשים[28], וזהו שמקשה "אם במוכר ולוקח אמרו דלא קנה הלוקח עד ש־יגביהנו או עד שיוציאנו מרשות ה־בעלים, מכ"ש במקבל מתנה דלא זכה בדיבור לחודי', ואמאי קאמר רב לית אנא חזר בי',

[ופשיטא לפי מה שמשני בירושלמי שם "כאן שהעמידו עמו כאן בשלא העמידו עמו", כמו שפירשו במפרשים[28], ד"רב מוקי להאי ברייתא בשלא העמידו ללוקח עמו לכן לא קנה עד שיקנה ב־דרכי הקני' והאי דרב גופי' בשהעמיד להמקבל עמו בשעה שאמר ליתן לו והראה לו מה שהוא", דכיון "שהעמידו עמו", לכן קנה[29] ואינו חוזר בו] —

הנה מעין זה י"ל למסקנת הירושלמי "תמן למדת הדין ומה דרב נהג למדת חסידות", שזה שרב נהג בעצמו מדת חסידות שלא הי' חוזר בו, אינו בגדר אחר ממה שסבר בתחלה (בירושלמי) ב־דעת רב (שיש בדיבורו קנין). והיינו, שמדת חסידות דרב (לא לחזור מדיבורו) אין פירושה שלא חזר בו אח"כ מדיבורו, אלא שמצד מדת חסידות שלו הי' דיבו־רו בעצמו בתוקף, שגמר ומקנ[30].

ועפ"ז יובן שכ"ז אפשר לומר רק בנוגע להאמירה לבני ביתו, שבנוגע ל־חפציו ורכושו הפרטי יש בדיבורו תוקף דקנין בהמתנה שאמר ליתן לחבירו, אבל כשאיירי בדברים של אחר או של ה־קהל, אלא שהם ברשותו לצוות כו', כהא דב"מ שמפקד לשמשי', אזי לא חל ב־רכוש זה קנין (או אפילו התחייבות) ב־גוף המתנה [ובמילא לא שייכת כאן לכתחילה ה"מדת חסידות" דרב לעמוד בדיבורו, ואם דיבורו לא יתקיים אח"כ מחמת בעלי הרכוש אין כאן חסרון ב־מדת חסידות שלו].

ולכן "מפקד רב לשמשי' אימת דנימר לך תתן מתנה לבר נש אין הוה מסכן הב לי' מיד ואין עתיר אימליך בי תניינות", שאין הכוונה בזה שבנוגע לעני נעשה נדר ובמילא אינו יכול לחזור בו, אלא להיפך (וכפשטות ההמשך בירושלמי שם, שמביא הא דרב בהמשך ללפנ"ז ש־יכול לחזור בו) — להדגיש בזה השינוי לגבי האמירה לבני ביתו, שכאן אין ה־קנין (וכיו"ב) ע"י האמירה והדיבור, שב־אמירתו לבד גמר ומקני (או מתחייב) כבאמירתו לבני ביתו, אלא תלוי מיהו המקבל, ולכן כשהמקבל הוא עני אז צריך לתת לו מיד, כיון שיודע שגם דעתו של בעל הרכוש (או הקהל) ליתן, ואין מקום לבירור נוסף, וכנ"ל.

---

28) פני משה שם [אבל בר"ש סירילאו פי' אי איכא איסורא או לא]. וראה בפי' מהר"א פולדא שם. פרי יצחק שם.

29) ובחי' הצ"צ שם אות ד' "ור"ל דרב מיירי שהעמיד המקבל עם בני ביתו דאזי קנה משום מעמד שלשתן", וכן להלן שם "מעמד שלשתן". וכן פי' במהר"א פולדא שם. וע"ש שמפרש האוקימתא דרב למידת חסידות, דאם למדת הדין מאי רבותא דרב כו' הרי מדינא קנה לכו"ע ואף ר"י לא פליג. ע"ש.

30) אבל ראה צפע"נ השלמה (ט, ד).

ה. והנה כל עניני התורה הם בדיוק, ומובן מזה, דזה שסיום מס' שביעית הוא (לא רק בעניני שביעית, אלא) בדין בעניני ממונות וכיו"ב — "וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו", ובזה גופא מוסיף בגמ' (ירושלמי) אודות הנהגתו של רב בענין זה באופן של מדת חסידות — שהנהגה זו ד"כל המקיים את דברו" (ובאופן של מדת חסידות) שייכת לכללות תוכן הענין ד"שביעית".

ויש לבאר זה ע"ד הדרוש (בעבודת האדם), בהקדם מאמר רז"ל[31] על ה־פסוק[32] "והי' אמונת עתך גו'", ד"אמונת זה סדר זרעים", ו"מפרש בירושלמי ש־מאמין בחי העולמים וזורע"[33].

ונת' במ"א בזה[34], דהגם שענין הזרי־עה הוא בטבע והנהגת העולם, הבריאה, וגם אינו־יהודי שאינו מאמין בחי העו־למים זורע וסומך על זריעתו, מ"מ, איש ישראל הזורע עושה זאת לא מפני שכך הוא מנהגו של עולם — כהנהגת שכנו האינו־יהודי, ואפילו לא מפני שנהג כן בעצמו כמה פעמים, שכבר זרע הרבה פעמים ובכל פעם הביאה הזריעה צמי־חה וכו' — אלא אך ורק מפני ש"מאמין בחי העולמים ו(רק לכן הוא) זורע" (עתה).

ובעומק יותר: החידוש בזה שאיש ישראל סומך על הקב"ה ("חי העולמים") כשזורע, יכול להיות בשני אופנים[35]:

א) שבטוח שהזריעה תביא לידי צמיחה (כטבע העולם) מפני שסומך על הקב"ה, שהוא ברא את העולם והטביע חוקי הטבע באופן של "זרע וקציר גו' לא ישבותו"[36], ורק משום כך בטוח הוא שזריעתו תצליח ותצמיח.

דבאופן זה הרי דרכי הטבע תופסים מקום אצלו, אלא שחשיבותם אינה מצד עצמם אלא רק משום שהקב"ה הטביע חוקים אלו בהבריאה.

ב) "שמאמין בחי העולמים", שאין דרכי הטבע תופסים מקום אצלו כלל, ואינו סומך עליהם כלל (לפי שמרגיש שהקב"ה הוא בורא הטבע בכל רגע מאין ליש וחוקי הטבע אין להם מציאות כלל) — אלא זורע אך ורק מפני אמונתו ב־הקב"ה, שכיון שהקב"ה ציוה לו לזרוע, הרי הוא סמוך ובטוח שהוא ית' יצליח את זריעתו שיצמיח. וזהו דיוק ל' חז"ל "שמאמין בחי העולמים", דאילו הי' זה רק מפני שסומך על הקב"ה מנהיג הטבע אין צורך עתה בהאמונה (שלמעלה מן השכל) כיון שבצירוף אביו וכו' ה"ז יותר ממאה פעמים (ואחד); אבל כיון שאצלו אין דרכי הטבע תופסים מקום כלל, וסומך רק על הקב"ה, שהוא ית' יצליח את זריעתו — הרי לזה צריך אמונה שלמעלה מהשכל.

ו. ועפ"ז יובן ויומתק גודל ענין מצות שביעית, שבפשטות שורש מצוה זו הוא להחדיר ולהטביע באדם את ההכרה שהצמיחה שבארץ תלוי' אך ורק ב־הקב"ה[37], שלכן ציוה השם "ושבתה הארץ שבת לה'"[38], באופן שהאדם סומך אך ורק על הקב"ה, ולכן אע"פ ש"לא

31) שבת לא, א.

32) ישעי' לג, ו.

33) תוד"ה אמונת — שבת שם. וכ"ה במדרש תהלים יט, ח. במדב"ר פי"ג, טז.

34) ראה לקו"ש ח"א ע' 216. ע' 240.

35) ראה בארוכה לקו"ש חי"ח ע' 295 ואילך. וראה גם שם חט"ז ע' 174 ואילך.

36) נח ח, כב.

37) ראה חינוך מצוה פד. מצוה שכח. רמב"ן פרשתנו כה, ב. אברבנאל שם.

38) פרשתנו כה, ב.

נזרע ולא נאסוף את תבואתנו"[39], "ו־צויתי[40] את ברכתי לכם גו'".

ויש לומר, שאין הכוונה במצוה זו רק למי שעדיין לא הגיע להדרגא ד"מאמין בחי העולמים וזורע" ולכן זקוק הוא למצות שביעית להחדיר בו הכרה זו, אלא אפילו מי שזרע את שדהו במשך שש השנים באופן ד"מאמין בחי העולמים וזורע" (כנ"ל) — מ"מ, גם אצלו פועלת מצות שביעית חידוש עיקרי.

והביאור בזה:

במשך הששׁ שנים, אף שהאדם יודע שלא חוקי הטבע ומעשה זריעתו הם הסיבה האמיתית לצמיחת התבואה והפירות, מ"מ, כיון שבפועל ישנה בזה עשיית האדם, וברכת ה' באה אליו בב אמצעות עשייתו, "וברכך ה"א בכל אשר תעשה"[41] דייקא, לא ניכרת בגלוי ולעיני בשר אמונתו בחי העולמים:

ודוקא בשנה השביעית, כשאינו זורע כו' ואין שום פעולה ומעשה בני אדם, ומ"מ ה"ה עוסק בלימוד התורה[42] ב־מנוחה בלי שום דאגה, ה"ז מורה על האמונה שלו בחי העולמים.

ז. וע"פ כל הנ"ל תובן השייכות ד־שביעית להתנהגה ד"מקיים את דברו" (עד לתכלית השלימות בזה באופן של מדת חסידות, ועד כהנהגת רב):

דרכי הקניינים ישנם גם אצל אומות העולם, שכשאדם עושה קנין (לפי דרכי הקני' בכל מדינה, הנהוגים בכל אתר ואתר) עובר הדבר לבעלותו. אבל אצל איש ישראל, התוקף שבמעשה קנינים שלו אינו מפני שכן מקובל בדרכי העו־לם אלא מפני שכן צווה הקב"ה בתורתו, ונתן לנו דיני קנינים, כמ"ש[43] "כי תמכרו גו' או קנה מיד עמיתך" וכיו"ב.

ומוסיפה המשנה בסוף שביעית, שיש־נה הנהגה נעלית עוד יותר, ד"כל ה־מקיים את דברו", אע"פ שלא הי' כאן שום מעשה קנין, וא"כ לא רק מצד דרכי העולם לא נקנה החפץ, אלא גם מצד התורה לפי שורת הדין (שנתנה תוקף לדרכי הקנינים) לכאורה אין כאן קנין — מ"מ, מצד גודל מדת חסידות שלו (הבאה מכללות ציווי התורה בעומד בדיבורו), כיון שהתחייב עצמו בדיבורו, ה"ז נחשב אצלו שהדבר נקנה כבר, והוא מקיים את דברו.

ויהי רצון שע"י העסק במס' שביעית ועד לגמרה וסיומה, נזכה בקרוב לקיים מצוה זו בפועל, שיקויים היעוד "רצית ה' ארצך ("עשו את השמיטים") שבת שבית יעקב"[44], בביאת משיח צדקנו, שיוליכנו קוממיות לארצנו בשנה זו* — שנת "תשמט ידיך"[45] — ממש.

(משיחות ו' תשרי וש"פ האזינו תשמ"ז)

---

39) שם, כ.

40) שם, כא.

41) פ' ראה טו, יח.

42) ראה ספורנו פרשתנו כה, ב. ד. ועוד.

43) פרשתנו כה, יד. וראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע רמה. חינוך מצוה שלו.

44) תהלים פה, ב. מדרש תהלים שם.

*) שנת הדפסת השיחה בפעם הראשונה (תשמ"ט). המו"ל.

45) (ל' הכתוב פ' ראה טו, ג), כמשנ"ת כמ"פ הרמז בזה, שהקב"ה משמט כל החובות דבנ"י (ראה גם פיוט אנא עוררה בסליחות דערב ראש השנה), וכשבטלה סיבת הגלות (ה"חובות" דבנ"י, "חטאי־נו"), בטל המסובב, הגלות, ובאה הגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד.